

**ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ**

УДК 340.132.6
DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.4-1.1>

АНТОШКІНА В.К.

**ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ПОМИЛКИ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ,
ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ**

Питання неякісного тлумачення правових приписів зачіпає інтереси всіх сторін правотворення, правореалізації і правозастосування. Теоретичне і практичне дослідження правоінтерпретаційних помилок дає змогу інтерпретатору уникнути неадекватного тлумачення, законодавцю – довести норму до користувача у належному сутнісному змісті та надалі – запобігти неадекватному тлумаченню, а правозастосувачу – правильно зрозуміти її зміст і реалізувати на практиці. Отже, необхідність надання теоретико-правової характеристики сутності та видам правоінтерпретаційних помилок і пошук шляхів їх усунення зумовило актуальність дослідження.

Для вирішення вказаних завдань було проаналізовано різні погляди щодо сутності категорії «інтерпретаційна помилка» та визначення основних причин їх виникнення вченими-правознавцями. При цьому зазначається, що єдиної класифікації причин виникнення таких помилок немає. Також автор наводить приклади помилок самого законодавця, що містяться в текстах нормативно-правових актів, які, у свою чергу, можуть призводити до помилок у правоінтерпретаційній діяльності надалі.

Зазначається, що законодавець часто припускається помилки при спробі дати визначення певних термінів, які є спеціальними юридичними конструкціями, а не загальновідомими та широкоживаними. Особливо це стосується випадків, коли надається роз'яснення термінів один через одного, без точного визначення сутності кожного з них. Також непоодинокі випадки мовних помилок у текстах нормативно-правових актів, недотримання правил єдності термінології тощо.

Також немає єдності серед науковців у підставах класифікації самих помилок. Авторські класифікації інтерпретаційних помилок дуже різноманітні, насамперед, через відсутність єдиних класифікуючих ознак, мають лише одиничні тотожні групи.

Досліджено запропоновані заходи запобігання та техніко-юридичного подолання негативних наслідків правоінтерпретаційних помилок. Одним із заходів ефективної боротьби з інтерпретаційними помилками автор вважає наявність максимально широкої, достовірної інформації про них. Також зазначається, що допоможуть уникати вказаних помилок під час тлумачення такі заходи: закріплення поняття правоінтерпретаційної помилки в нормативно-правовому акті; підготовка аналітичних узагальнень інтерпретаційними органами таких помилок; прийняття нормативно-правового акта, де буде закріплено основні правила тлумачення та критерії визначення правильності тлумачення.

Ключові слова: *тлумачення права, інтерпретаційна помилка, види помилок, негативні наслідки, шляхи подолання.*

The issue of poor-quality interpretation of legal regulations influence on the interests of all parties during lawmaking, exercising of law and law enforcement. Theoretical and practical studying of law interpretation errors allows the interpreter to avoid inadequate interpretation, the lawmaker to bring the norm to the user in the proper substantive content and to further prevent the inadequate interpretation, and the law-enforcer to understand its content and put it into practice. Therefore, the need for providing a theoretical-legal characterization of the essence and types of the law interpretation errors and searching for ways of solving them made the relevance of that study.

In order to solve the mentioned problems, different views regarding the essence of the category “interpretation error” were analyzed as well as the identification of the main causes of their emergence by legal scholars. It is noted that there is no single classification of the causes of such mistakes. The author also gives examples of mistakes made by the legislator itself, which are contained in the texts of normative legal acts, which, in turn, may cause errors in the law interpretation activity in the future.

It is noted that the legislator often makes mistakes while trying to define certain terms that are specific legal constructs rather than the well-known and widely used ones. It is especially the case when the terms explanation are given through each other without accurately defining the meaning of each one. A legislator makes linguistic errors in texts of laws, does not adhere to the rules of unity of terminology.

Also, there is no common opinion among scientists on grounds of errors classification themselves. The authorial classifications of interpretation mistakes are very different, primarily due to the lack of uniform classifying features, having only single identical groups.

Proposed measures of prevention and technical-legal resolving of negative consequences of interpretation errors are studied, such as: systematize information about errors, to give determination of interpretation error in a law, to define the rules of interpretation of legal norms in a law.

Key words: law interpretation, interpretation mistake, types of mistakes, negative consequences, ways of resolving.

Вступ. Питання неякісного тлумачення правових приписів зачіпає інтереси всіх сторін правотворення, правореалізації і правозастосування. У зв'язку з цим теоретичне і практичне дослідження правоінтерпретаційних помилок актуальне для інтерпретатора, законодавця і право-користувача. Це дасть змогу інтерпретатору уникнути неадекватного тлумачення, законодавцю – довести норму до користувача у належному сутнісному змісті та надалі запобігти неадекватному тлумаченню, а правозастосувачу – правильно зрозуміти її зміст і реалізувати на практиці.

Це питання у вітчизняному правовому полі досліджували А.В. Зубенко, В.М. Косович, А.В. Мочерад, Н.М. Оніщенко, Ю.Н. Тодика та інші.

Серед закордонних учених слід виокремити М.Л. Голубеву, Н.Н. Крестініну, О.Д. Овчинникову, І.В. Чулкову, А.М. Шаганян та інші.

Значну увагу цій проблемі приділила свого часу російська вчена С.Г. Пішіна – як у періодичних виданнях [1; 2], так і у своїй дисертаційній роботі [3].

Слід зазначити, що загалом небагато робіт досліджує це питання, увагу в юридичній літературі переважно приділяють аналізу різних аспектів правозастосовних і правотворчих помилок, у межах якого лише характеризують правоінтерпретаційні помилки. Ці дослідження слугують ваговим інформаційним підґрунтям для питання, що досліджується. Адже ми повною мірою згодні з А.В. Малько та Н.І. Матузовим, що саме нормативний «правовий акт виступає основою, зокрема, для інтерпретаційних актів. Тому помилки, допущені в правотворчому процесі під час прийняття нормативного правового акта, з неминучістю спричиняють за собою помилки в правозастосуванні, тлумаченні, автономному регулюванні» [4, с. 138].

Отже, це питання залишається малодослідженим, особливо у вітчизняному правовому просторі.

Постановка завдання. Основною метою статті є теоретико-правова характеристика сутності та видів правоінтерпретаційних помилок і розроблення шляхів їх усунення.

Результати дослідження. Є різні погляди щодо сутності категорії «інтерпретаційна помилка». Наприклад, С.Г. Пішіна під правоінтерпретаційною помилкою розуміє відступ, що виникає в процесі юридичної інтерпретації, від правил тлумачення, який породжує юридичний результат, що суперечить критеріям істинності тлумачення і що тягне негативні соціальні та інші наслідки [5, с. 18–19].

С.Г. Пішіна основні причини виникнення правоінтерпретаційних помилок поділяє на три групи (рис. 1).

Ю.М. Тодика значно розширює коло причин виникнення правоінтерпретаційних помилок, проте не проводить їхню класифікацію (рис. 2).

Як ще одну причину вчений виділяє помилки самого законодавця, які унеможливають правильну інтерпретацію правових норм. Прикладом цього він вважає ситуацію з редакціями Закону України «Про громадянство України». В редакції від 18 січня 2001 р. зазначається,

що громадянство України – правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їхніх взаємних правах та обов'язках [7], тоді як у редакції від 16 квітня 1997 р. громадянство України визначалось як постійний правовий зв'язок особи та Української держави, що знаходить свій вияв у їхніх взаємних правах та обов'язках [8]. Це уточнення було більш точним, адже підкреслювало, що громадянство – це не просто правовий зв'язок, а постійний правовий зв'язок. Наприклад, за оновленою редакцією громадянином України можна вважати й іноземця, який має правовий зв'язок з Україною, перебуваючи на її території, проте цей зв'язок є тимчасовим.

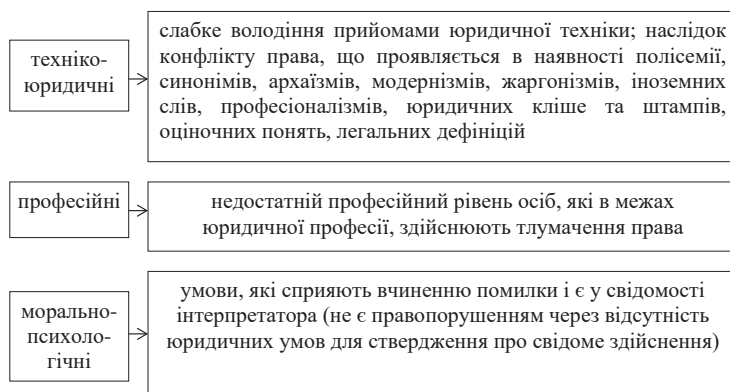

Рис. 1. Класифікація причин виникнення правоінтерпретаційних помилок [6, с. 22]

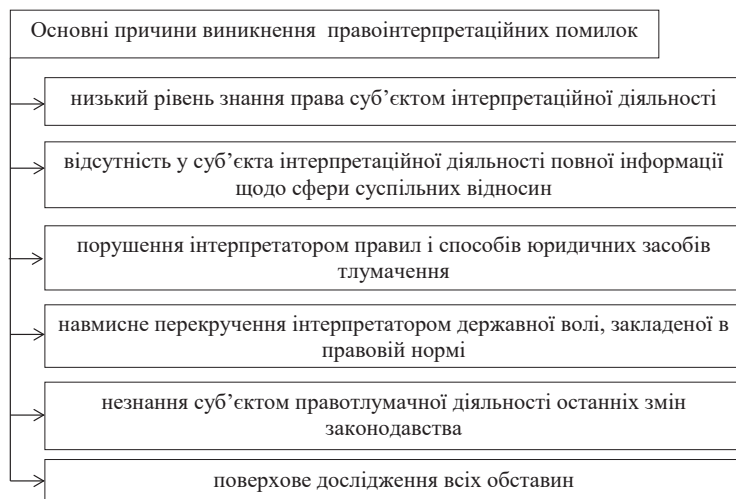

Рис. 2. Основні причини виникнення правоінтерпретаційних помилок [9, с. 93]

Отже, усунуто основоположний критерій відокремлення статусу громадянина від статусу іноземця. Отже, це є прикладом, коли помилки в законодавстві ведуть до помилок в інтерпретаційній діяльності. У зв'язку з цим під час тлумачення цієї норми інтерпретаторам слід акцентувати увагу на тому, що громадянство – це не тимчасовий, а стійкий правовий зв'язок між фізичною особою і Україною.

А.В. Зубенко також вважає, що діяльність законодавця іноді призводить до виникнення необхідності у тлумаченні та його ускладненні саме через помилки законодавця. Наприклад, він

припускається помилки під час спроби дати визначення певним термінам, які є спеціальними юридичними конструкціями, а не загальновідомими та широкоживаними. Прикладом є норми Закону України «Про благодійництво та благодійні організації», які визначають поняття благодійна діяльність і благодійна організація:

– благодійна діяльність – добровільна безкорислива діяльність благодійних організацій, що не передбачає одержання прибутків від цієї діяльності;

– благодійна організація – недержавна організація, головною метою діяльності якої є здійснення благодійної діяльності в інтересах суспільства або окремих категорій осіб [10].

Тобто маємо замкнені визначення: благодійна діяльність – це діяльність благодійних організацій, а благодійні організації – це ті, що здійснюють благодійну діяльність. Отже, виникає необхідність у тлумаченні цієї ситуації: «Благодійною є певна діяльність фізичних або юридичних осіб, яка підпадає під кваліфікаційні ознаки, що містяться у визначенні, а благодійною організацією є та організація, для якої благодійна діяльність є основною» [11, с. 112].

Щодо класифікації видів правоінтерпретаційних помилок теж має місце різноманіття підходів і поглядів.

Наприклад, М.Л. Голубева пропонує виділяти лише три групи:

– логічні помилки (порушення принципів і положень формальної логіки в процесі застосування закону);

– системні помилки (недотримання вимог системності під час тлумачення норм закону);

– філологічні помилки (неправильне роз'яснення значень і сенсу окремих слів, понять, що вживаються в законі) [12, с. 12–13].

Н.М. Оніщенко правоінтерпретаційні помилки класифікує залежно від порушеного правила за способами тлумачення (помилки граматичного, логічного, систематичного, телеологічного, історико-політичного, функціонального та інших способів) та за обсягами тлумачення (помилки необґрунтовано обмежувального або необґрунтовано поширювального тлумачення, помилки від «захоплення» буквою закону без врахування його «духу») [13, с. 78–79].

С.Г. Піштіна правоінтерпретаційні помилки поділяє на види залежно від сутності порушеного правила тлумачення, виокремлюючи такі групи:

– помилки під час відступу від правил визначення об'єкта або предмета тлумачення, що призводить до їхнього неправильного встановлення;

– порушення правил під час реалізації наявних способів тлумачення: помилки, що виникають під час здійснення мовного, логічного, систематичного, історико-телеологічного способів тлумачення;

– помилка у вигляді прогалини тлумачення (неповне з'ясування сенсу правової норми через її невсебічний аналіз);

– помилки в обсязі тлумачення – необґрунтовано обмежувальне і необґрунтовано розширювальне тлумачення;

– помилки офіційного тлумачення і помилки неофіційного тлумачення;

– за характером правового принципу, якому суперечить результат тлумачення (рис. 3);

– характер негативних наслідків, спричинених результатом тлумачення під час наявності правоінтерпретаційної помилки: помилка, що спричинила значний збиток, і помилка, що спричинила незначний збиток, і кожна з них – на помилки, що спричинили моральну шкоду, і помилки, що викликали матеріальний збиток;

– за зв'язком з юридичними помилками: що спричинили правореалізаційні помилки, що спричинили правозастосовні помилки, що спричинили правотворчі помилки;

– за якістю негативних наслідків – усунві і неусунві (аналогічні види виокремлює І.В. Чулкова) [14, с. 36–38];

– за галузями права, під час тлумачення норм яких допущено помилки.

На нашу думку, для повноти класифікації до цих груп ще слід додати поділ за складністю виявлення на явні і неявні.

Схожу класифікацію пропонує М.Л. Давидова щодо юридичних помилок законодавця: явні (наявність яких безспірна – арифметичні, граматичні неточності, фактографічні помилки, одруківки, технічні погрішності) та неявні (виявляються у законі з великими труднощами: перша група – це невдалі граматичні конструкції, формулювання, зміст яких у принципі зрозумілий, але міг би бути виражений значно ясніше і логічно правильніше; друга група – це декларативність, інформаційна надлишковість, колізійність, дублювання) [15, с. 317–326].

П.Б. Євграфов і Є.П. Євграфова теж виокремлюють схожу групу юридичних помилок серед законотворчих: латентні (приховані) та очевидні (явні). Очевидні законодавчі помилки, на їхню думку, лежать наче на поверхні і виявити їх не складно, латентні – приховані в тексті закону, не дають виявити себе зразу, а лише упродовж певного часу, виказуючи себе у процесі їхньої дії в механізмі правового регулювання [16, с. 179]. Цей підхід вважаємо повною мірою застосовний і до поділу інтерпретаційних помилок.

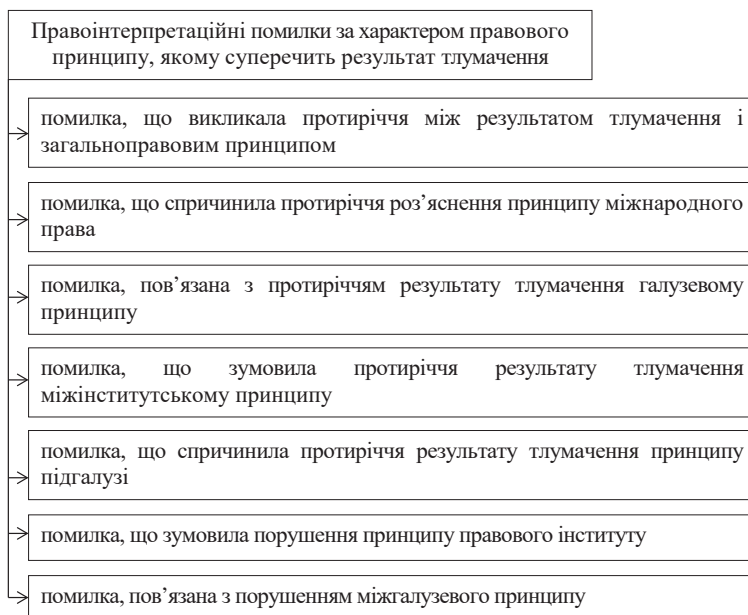

Рис. 3. Класифікація правоінтерпретаційних помилок за характером правового принципу, якому суперечить результат тлумачення

Отже, авторські класифікації інтерпретаційних помилок дуже різноманітні, насамперед, через відсутність єдиних класифікуючих ознак, маючи лише одиничні тотожні групи.

В.М. Косович дослідив нормативно-правові України на предмет відповідності їхнього тексту мовним правилам, вказує на наявність у них чималої кількості мовних помилок, що призводить до виникнення інтерпретаційних помилок. Як основні причини він виокремлює такі:

- певну «затеоретизованість» наукових досліджень;
- плюралізм наукових підходів;
- суттєві відмінності між доктринальними напрацюваннями та мовними правилами, закріпленими в таких актах.

Як заходи подолання зазначених недоліків учений пропонує такі:

- провести уніфікацію наявних щодо правничої мови результатів досліджень і сформувавши єдину наукову доктрину;
- удосконалити на цій основі нормативні і рекомендаційні приписи, які встановлюють правила текстуального оформлення нормативно-правових актів;
- запровадити практики проведення мовних експертиз проєктів нормативно-правових актів;
- залучити до розроблення проєктів нормативно-правових актів фахівців із питань правничої мови;
- розробити словники юридичної термінології [17, с. 398].

А.В. Мочерад за результатами аналізу техніко-технологічного показника ефективності інтерпретаційної діяльності встановив безпосередній зв'язок між якістю й ефективністю: належна техніко-технологічна якість інтерпретаційного акта, тобто коли зрозумілість є умовою його застосування, зумовлює ефективність цього акта. І, навпаки, неналежна якість акта тлумачення (нормативні положення якого є нечіткими, незрозумілими, суперечливими, неповни-

ми) спричинює недостатню або навіть малоефективну дію акта інтерпретаційної діяльності [18, с. 33].

Для формування техніко-юридично якісних інтерпретаційних актів, на думку вченої, треба усунути дві головні перешкоди.

Розробити для інтерпретаторів норм права конкретизовані рекомендації щодо організації оптимально вдалого процесу інтерпретації та вдосконалення всіх його форм і видів. Усунути проблему відсутності уніфікованих правил створення інтерпретаційних актів, створивши єдиний законодавчо закріпленій документ, який міститиме вимоги, правила, принципи інтерпретаційної діяльності. Це дасть змогу істотно підвищити рівень ефективності актів інтерпретаційної діяльності.

Забезпечити відповідний рівень техніко-юридичних знань інтерпретаторів – вміння оперувати теоретично і практично категоріями інтерпретаційної техніки, володіння культурою мислення та мистецтвом логічного аналізу, знання загальних законів аналізу й уміння правильно їх вибудовувати в письмовій та усній формах. До того ж слід залучати до процесу тлумачення фахівців – нормопроектантів, знавців юридичної техніки, проводити відповідне навчання задля підвищення рівня спеціальних знань суб'єктів інтерпретаційної діяльності.

В аспекті вироблення ефективних напрямів техніко-юридичних умов виникнення правоінтерпретаційних помилок слушною виявляється думка С.Г. Пішиної, яка в основу заходів кладе застосування юридичної техніки у процесі створення норми права. Зокрема, на її думку, необхідно виключити або звести до мінімуму використання в правовому тексті синонімів і синонімічних понять, полісемічних слів і зовнішніх лексичних смислових відступів, непоширених архаїзмів і жаргонних слів. Іноземні слова слід використовувати в тексті норми тільки в тому разі, якщо вони стали частиною вітчизняної мови, а так слід використовувати еквівалент слова у вітчизняній мові. Іноземні терміни доцільно включати в текст нормативного акта в оригіналі, супроводжуючи перекладом. Відсутня необхідність у виключенні з тексту норм кліше та штамів. Оціночні поняття бажано вживати тільки за наявності нормативно закріплених критеріїв їх визначення. Під час створення норми законодавцю слід обирати слова з обмеженою кількістю значень, супроводжувати професіоналізми в нормі легальною дефініцією. При цьому легальними дефініціями доцільно супроводжувати не тільки терміни, але і слова, вжиті законодавцем у тому значенні, в якому вони зазвичай не вживаються. Легальна дефініція повинна включати в себе всі суттєві ознаки явища, найбільш зручно подавати її у формі переліку, розташовувати в першому розділі нормативного акта. Доцільно прагнути до скорочення вживання в нормативних актах бланкетної норми. У преамбулу слід включати всі відомості, здатні висвітлити історичну обстановку, в якій був створений нормативний акт, а також мету створення нормативного акта.

До того ж однією з вимог ефективної боротьби з інтерпретаційними помилками є наявність максимально широкої, достовірної інформації про них. У цьому сенсі значну роль відіграє статистика, яка широко охоплює явища правозастосовної та правоінтерпретаційної практики. Аналітичні узагальнення інтерпретаційних органів дають змогу виявляти і вести цілеспрямовану боротьбу з їх усунення [19, с. 23–24].

У продовження думки вченої слід зазначити таке. Необхідно визначити, в якому нормативно-правовому акті слід закріпити поняття правоінтерпретаційної помилки. На додаток до цього необхідне нормативне закріплення правил тлумачення та критеріїв визначення правильності тлумачення.

Висновки. Отже, під час тлумачення необхідно використати всі його способи в сукупності для того, щоби спрямувати інтелектуально-розумовий процес інтерпретатора на розуміння і роз'яснення істинного сенсу норми права, закладеного в неї законодавцем. Процес тлумачення покликаний забезпечити повну і всебічну реалізацію норм права в діяльності усіх правозастосовних органів. За відсутності такого комплексного підходу до норми, що інтерпретується, вірогідність виникнення помилок зростає. Відповідно, інтерпретаційна діяльність сприяє одному розумінню і застосуванню норм права і робить вплив на стан законності і правопорядку в суспільстві [20, с. 25].

Отже, доведено актуальність і поширеність як у правовому просторі, так і в часі проблеми регулювання правоінтерпретаційних помилок, що вимагає розроблення оптимального способу її правового вирішення.

Список використаних джерел:

1. Пішина С.Г. Понятие интерпретационной ошибки. *Проблемы юридической науки и практики в исследованиях адъюнктов и соискателей* : сб. науч. тр. Нижний Новгород, 1999. Вып. 5. Ч. 2. С. 110–118.

2. Пишина С.Г. Интерпретационные ошибки, возникающие при осуществлении грамматического способа толкования. Проблемы юридической техники : сб. науч. ст. Нижний Новгород, 2000. С. 249–256.
3. Пишина С.Г. Правоинтерпретационные ошибки. Проблемы теории и практики : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 2000. 176 с.
4. Российская правовая политика : курс лекций / под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. Москва, 2003. 528 с.
5. Пишина С.Г. Правоинтерпретационные ошибки. Проблемы теории и практики : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 2000. 176 с.
6. Пишина С.Г. Правоинтерпретационные ошибки. Проблемы теории и практики : автореф. ... дисс. канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 2000. 24 с.
7. Закон України «Про громадянство України» № 2235-III від 18 січня 2001 р. *Голос України* від 6 березня 2001 р. № 42.
8. Закон України «Про громадянство України» № 1636-XII від 8 жовтня 1991 р. в редакції Закону № 210/97-ВР від 16.04.1997. *ВВР*. 1997. № 23. Ст. 169.
9. Тодыка Ю.Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика : монография. Харьков : Факт, 2003. 328 с.
10. Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» від 16 вересня 1997 р. № 531/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України* від 02.12.1997. 1997. № 46.
11. Зубенко А.В. Помилки в інтерпретаційних актах: походження та засоби усунення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право*. 2013. Вип. 21. С. 110–115.
12. Голубева М.Л. Судебная ошибка: теоретико-прикладной анализ : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2009. 21 с.
13. Оніщенко Н.М. До питання про доктринальні юридичні помилки: природа та шляхи подолання. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. № 2 (29). С. 75–84.
14. Чулкова І.В. К вопросу о совершенствовании правовой политики: Об ошибках в толковании права. *Гуманизм и политика: тезисы докладов*. Москва, 1994. С. 36–38.
15. Давыдова М.Л. Явные и неявные ошибки законодателя: проблемы классификации и правовые последствия. Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах : материалы Международного научно-практического круглого стола. 29–30 мая 2008 г. Москва : Издательство «Проспект», 2009. С. 317–326.
16. Евграфов П.Б., Евграфова Е.П. Преодоление законотворческих ошибок Конституционным судом Украины. *Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах* : мат-лы Междунар. науч.-практ. круглого стола, 29–30 мая 2008 г. / под ред. В.М. Баранова, И.М. Мацкевича. Москва : Проспект, 2009. С. 171–183.
17. Косович В.М. Загальнотеоретичі аспекти удосконалення нормативно-правових актів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2015. С. 398.
18. Мочерад А.В. Ефективність інтерпретаційної діяльності: техніко-технологічні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 30–33.
19. Пишина С.Г. Правоинтерпретационные ошибки. Проблемы теории и практики : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 2000. 24 с.
20. Овчинникова О.Д., Шаганян А.М. Некоторые проблемы интерпретации норм права. *Юристь-правоведъ*. 2017. № 4 (83). С. 22–26.